

Hur gick det för barnen? En studie om utländsk bakgrund, utbildning och inkomst

Vi undersöker inkomster och utbildningsnivå år 2017 för 33-åringar med föräldrar födda i Sverige, Iran, Irak, Afrikas horn, Turkiet eller Afrika söder om Sahara. Såväl utbildnings- som inkomstnivån är högre för barn till svenskfödda än för barn till invandrare, med undantag för de med föräldrar födda i Iran. I alla grupper uppnår kvinnor högre utbildningsnivå än män och kvinnors utbildningsnivå beror något mindre av föräldrarnas inkomst och hurdant grannskap de växer upp i. Bland individer som växt upp i fattiga grannskap med lågutbildade och fattiga föräldrar finner vi att den egna utbildningsnivån är betydligt viktigare för individens position i inkomstfördelningen än föräldrarnas födelseland, även om det finns skillnader mellan bakgrundsländer.

KATARINA KATZ OCH TORUN ÖSTERBERG

Torun Österberg är docent vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet och har forskat om migration, arbetsmarknad, fattigdom och segregation. torun.osterberg@socwork.gu.se

Katarina Katz är docent i nationalekonomi vid Karlstad universitet och har forskat om integration och genus på arbetsmarknaden samt segregation. katarina.katz@kau.se

En mycket påtaglig dimension av den ekonomiska ojämlikheten i Sverige är den som följer födelseland. Enligt scb.se¹ har utrikes födda i genomsnitt 30 procent lägre inkomster än inrikes födda. För personer födda i Afrika är genomsnittsinkomsten endast ca hälften av de inföddas. Arbetslösheten bland utrikes födda var 2019 nästan tre och en halv gång så hög som för inrikes födda. Även bland högutbildade är arbetslösheten högre för utrikes födda (SCB 2019).

Sådana skillnader finns även i andra länder och kan ha flera förklaringar. Många av de utrikes födda kan vara relativt nyanlända och det kan finnas betydande skillnader i utbildningsnivå. Den med kortare tid och färre kontakter i landet har mindre av de nätverk som är viktiga på arbetsmarknaden. Invandrare kan också vara utsatta för diskriminering, direkt eller statistisk. Lägre sysselsättning och inkomster gäller i större utsträckning för flyktingar än för arbetskraftsinvandrare (le Grand m fl 2013; Dustmann m fl 2017). Det är inte heller ovanligt att migranter har lägre lön än inrikes födda med samma utbildningsnivå (Chiswick och Miller 2008).

Förklaringar som bristande språkkunskaper, svårigheter för arbetsgivare att värdera utländsk utbildning och avsaknad av nätverk borde inte i samma grad gälla invandrarnas barn. Av barn under 15 år i Sverige 2018 hade 25 procent utländsk bakgrund (hade två utrikes födda föräldrar eller var själva utrikes födda). Gustafsson och Österberg (2017) visade att en mycket stor andel av de barn som levde i relativ fattigdom i Sverige 2008–10 var barn till invandrare från låginkomstländer. Andelen hade ökat sedan 1995–97, men redan då var andelen fattiga bland barn med föräldrar från låginkomstlän-

¹ Beräkningar från statistikdatabasen http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_HE_HE0110_HE0110A/SamForvInk3/table/tableViewLayout1/.

der stor – omkring två av fem för de vars föräldrar kom från t ex Bosnien, Syrien, Turkiet och Irak. Hur blev vuxenlivet för 1980- och 1990-talens invandrarbarn? Minskade skillnaderna i utbildning och inkomster mellan dem och de vars föräldrar var födda i Sverige, eller cementerades klyftorna över generationerna? Ett ganska stort antal av dem levde i områden som kallas ”utsatta” och kan ha vuxit upp med en känsla av att inte få en rättvis chans i det svenska samhället – var sådana känslor befogade? Vi ska försöka skissera utbildningsutfall och inkomst för de som varit 16-åringar i Sverige år 2000 när de blivit 33 år gamla, en ålder då de allra flesta avslutat sin utbildning och inkomsterna börjat stabiliseras.²

1. Några tidigare svenska studier

I internationell forskning finns flera teorier som berör vilken utbildning barn med utländsk bakgrund kommer att förvärva. Självklart spelar sådant som ålder vid invandring och föräldrars utbildningsnivå en stor roll, men också skolsystemets förmåga eller oförmåga att kompensera för socioekonomiska faktorer och ge färdigheter i mottagarlandets språk. Grönqvist och Niknami (2020) visar att skillnaden i skolresultat mellan inrikes och utrikes födda (behandlade som en grupp) vuxit under perioden sedan 1990, men att mycket av skillnaden kan kopplas till socioekonomiska faktorer. Etnisk boende- och skolegregation kan påverka skolresultaten negativt – men en koncentration av högt utbildade med samma ursprung kan vara positiv (Bygren och Szulkin 2010). Ytterligare en faktor är diskriminering och förväntad diskriminering. Att personer av utomeuropeiskt ursprung, även de som är födda i Sverige, diskrimineras på svensk arbetsmarknad är väl belagt – se t ex översikten i Ahmed (2015). Vetskap om detta kan, å ena sidan, ge invandrade föräldrar och deras barn starkare motivation för studier för att kompensera, särskilt om de förväntar sig mindre diskriminering inom högt kvalificerade yrken (Salikutluk 2016). Å andra sidan kan förväntad diskriminering leda till att unga ger upp, inte tror att de kommer att få jobb oavsett utbildning. Några svenska kvalitativa studier har funnit tecken på en sådan uppfattning (Beach och Sernhede 2011). Gustafsson m fl (2017) fann att med många högt utbildade arbetslösa i grannskapet var det färre ungdomar som slutförde gymnasiet. Sammantagna skulle dessa två teorier kunna ge en del av förklaringen till att unga med utomeuropeisk bakgrund både har förhöjd risk att inte slutföra gymnasiet och större sannolikhet att välja teoretiska program än barn till inrikes födda föräldrar (Jonsson och Rudolphi 2011) och kanske även till att studier i flera länder funnit att invandrarföräldrar har höga ambitioner vad gäller barnens utbildning, men att dessa inte motsvaras av de faktiska resultaten (Salikutluk 2016).

De studier av svenska invandrarbarns utbildnings- och arbetsmarknads-

² En del kan vara föräldralediga eller arbeta deltid. Men vi inkluderar föräldrapenning i inkomsten. Vi jämför jämnåriga av samma kön och vi kontrollerar för om individerna har barn under tre år.

utfall som gjordes av Böhlmark (2008, 2009) och van den Berg m fl (2014) gav uppmärksammade bidrag till den internationella forskningen. De gäller dock ungdomar födda på 1970-talet eller tidigare och det svenska samhället och dess utbildningssystem har förändrats mycket sedan dess, liksom föräldrarnas ursprungsländer och invandringskäl. Med något senare data jämförde Behtoui och Olsson (2014) utbildningsnivån hos 20–30 år gamla personer med infödda, bosniska, chilenska respektive somaliska föräldrar. I snitt hade bosniernas barn högre utbildning än barn till infödda, medan somaliernas och chilensarnas barn hade lägre. Efter justering för föräldrars och egna egenskaper var skillnaden mellan barn till infödda och barn till somalier och chilensare mindre, men fortfarande statistiskt signifikant. Deras data är ungefär tio år äldre än de som används i föreliggande artikel.

En registerdataanalys av Brandén m fl (2016) följde personer födda 1974–89, som var bosatta i Sverige när de var 16 år, till vuxen ålder. Då de kontrollerar för vilket grannskap individerna vuxit upp i, familjebakgrund samt för att själv ha barn, har alla grupper med utländsk bakgrund högre sannolikhet att ha genomfört högre utbildning än de med inrikes födda föräldrar. Till skillnad från föreliggande studie samlar Brandén m fl alla med icke-västlig bakgrund i en och samma grupp och analyserar alltså inte skillnader inom denna breda kategori.

Gustafsson m fl (2017) undersöker sannolikheten att ungdomar i storstadsområden, födda 1985, hade gått ut gymnasiet 2006. Ungdomarna delas upp i 13 grupper efter föräldrarnas födelseland och vistelsetid i Sverige. För så gott som alla andra ursprungsländer är andelarna som inte har slutfört gymnasiet högre än för jämnåriga med inrikes födda föräldrar. Men justerat för socioekonomiska karakteristika hos föräldrahushållet och egenskaper hos det grannskap där de bott som tonåringar blir skillnaden insignifikant – eller går i motsatt riktning. Det är alltså inte den utomeuropeiska bakgrunden i sig utan socioekonomiska faktorer korrelerade med den som ger utslag.

Lönar sig inte utbildning för den som har utomeuropeisk bakgrund? Eller är det tvärtom så att utbildning gör än större skillnad för just grupper som diskrimineras? Brandén m fl finner att skillnaden i arbetsinkomst mellan förvärvsarbetande personer med utomeuropeiska respektive svenska föräldrar är obetydlig om man kontrollerar för utbildning, socioekonomisk bakgrund och uppväxtgrannskap. Den studien undersöker årlig inkomst och kontrollerar för en genomsnittlig utbildningsavkastning. Katz och Österberg (2013) analyserar i stället heltidslöner och undersöker skillnaden mellan de utbildningspremier barndomsinvandrare och infödda erhåller. Med en detaljerad uppdelning efter födelseregion finner de att personer som invandrat från olika utomeuropeiska länder och regioner före 16 års ålder har lägre utbildningsavkastning än personer med inrikes födda föräldrar.

2. Data och metod

Flera studier har alltså undersökt skillnader mellan personer med, respektive utan, utländsk bakgrund och om dessa kvarstår vid kontroll för olika andra faktorer. I denna artikel väljer vi en något annorlunda frågeställning: Hur ser utbildnings- och arbetsmarknadsutfallen ut för unga med utländsk bakgrund? Vilken skillnad gör olika faktorer som kön, socioekonomiska villkor och föräldrars födelseland? Vi använder data från SCB:s register för att studera de personer som levde i Sverige när de var 16 och 33 år och vars föräldrar var födda i Sverige, f d Jugoslavien, Turkiet, Iran, Irak, Afrikas horn eller Afrika söder om Sahara. Vi beskriver den utbildning de har vid 33 års ålder och vilken inkomstgrupp de tillhör. För att göra texten kortare och mer lättläst kommer vi ibland att beteckna personerna i urvalet efter föräldrarnas födelseland trots att vi är medvetna om det felaktiga i att kalla t ex en person född och uppvuxen i Sverige med föräldrar födda i Iran för ”iranier”. Vi kommer också att använda ”högskoleutbildade” eller ”högt utbildade” som kortform för ”eftergymnasial utbildning, tre år eller längre”.

Skillnader i utbildningsnivå mellan barn till infödda respektive invandrare beror på många andra faktorer än föräldrarnas födelseland. Dels finns ett starkt samband mellan föräldrars utbildning och barnens utbildningsval och studieresultat³ och i våra data syns stora skillnader i utbildningsnivå mellan föräldrar från olika delar av världen, men också stor heterogenitet inom grupper från samma land (tabell 1). Vidare har vissa personer i vårt urval själva invandrat, vilken kan påverka skolresultaten negativt inte minst för de som anlänt under senare delen av grundskoleperioden (Böhlmark 2008). Den ökade boendesegregationen har också bidragit till ökad spridning i kunskaper och resultat mellan elever med svensk respektive utländsk bakgrund (Holmlund m fl 2019). Mot denna bakgrund skattar vi sannolikheten att den högsta utbildningsnivå en individ uppnått vid 33 års ålder motsvarar *grundskola; gymnasium eller kort eftergymnasial utbildning*; respektive *minst tre års eftergymnasial utbildning*. Vi skattar multinomiala regressionsmodeller, i vilka vi lagt till flera förklaringsfaktorer steg för steg. Vi gör fyra separata skattningar av varje modell – en modell per kön och föräldrabakgrund (inrikes/utrikes födda) – då effekten av föräldrars socioekonomiska bakgrund kan se olika ut beroende på bakgrundsland.

Den första modellen tar bara hänsyn till föräldrarnas födelseland. I den andra modellen kontrollerar vi även för om individen kommit till Sverige efter tre års ålder. I den tredje modellen tar vi hänsyn till föräldrarnas utbildningsnivå genom att lägga till två dummyvariabler som anger ifall någon av föräldrarna är högt utbildad respektive om ingen av dem har mer än grundskoleutbildning. Den fjärde, slutliga, modellen innehåller även indikatorer för föräldrahushållets inkomstnivå och uppväxtgrannskapets karaktär då den unge var 16 år. Föräldrarnas inkomst beaktas med indikatorer för om hushållet befann sig i relativ fattigdom,⁴ respektive om hushållet till-

³ Se t ex litteraturoversikten i Breen och Jonsson (2005).

⁴ Enligt EU:s definition, dvs med disponibel inkomst under 60 procent av medianen i riket.

Föräldrars födelse-land	Sverige	F d Jugo- slavien	Tur- kiet	Afrikas horn	Sub- Sahara	Iran	Irak
Andel med disponibel familje- inkomst under 60 av medianen (”relativt fattiga”)	11,5	39	55,9	51,5	35,6	38,9	65,1
Andel med disponibel familjein- komst i högsta decilen (topp 10 procent)	8,6	0,8	0,7	0,2	0,4	2	0,4
Andel med minst en högutbildad förälder	24,3	12,5	4,4	14	18,3	28,7	25,3
Andel med båda föräldrar endast grundskoleutbildning	5,9	17,6	43,7	15,9	4	9,1	29,1
Andel boende i grannskap där minst 25 procent tillhör högsta inkomst- decilen	5,7	0,6	1,6	1,4	2,3	3,0	1,0
Andel boende i grannskap där minst 25 procent är relativt fattiga	0,2	7,1	18,1	21,9	10,9	5,1	17,7
Antal individer	79 319	988	988	498	256	1 014	948

Anm: I Afrikas horn ingår Djibouti, Eritrea, Etiopien, Somalia, Sudan och Syd-Sudan.

I Sub-Sahara ingår Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Centralafrikanska Republiken, Comorererna, Ekvatorialguinea, Elfenbenskusten, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Kamerun, Kap Verde, Kenya, Kongo, Kongo demokratiska republiken, Lesotho, Liberia, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauretanien, Mauritius, Mocambique, Namibia, Niger, Nigeria, Rwanda, Sao Tome och Principe, Senegal, Seychellerna, Sierra Leone, Swaziland, Sydafrika, Tanzania, Tchad, Togo, Uganda, Zambia, Zanzibar och Zimbabwe.

Källa: SCB, egna beräkningar.

Tabell 1

Socioekonomisk status under uppväxten (16 års ålder), procent

hörde den högsta inkomstdecilen (de tio procent som har högst disponibel inkomst i landet). Grannskapets karaktär mäts med samma inkomstvariabler. Grannskap där minst var fjärde invånare lever under fattigdomsstrecket kallar vi ”fattiga”, de där minst en fjärdedel tillhör den översta inkomstdecilen kallar vi ”rika” och de övriga fyra ligger däremellan.⁵

Resultaten från regressionerna används för att uppskatta den förväntade sannolikheten att en individ med en viss uppsättning egenskaper uppnår var och en av de tre utbildningsnivåerna vid 33 års ålder.

Som arbetsmarknadsutfall använder vi individernas förvärvsinkomst (lön, företagarinkomst, föräldra- och sjukpenning) vid 33 års ålder. Även här använder vi resultat från multinomiala regressionsmodeller för att skatta sannolikheten för olika utfall, närmare bestämt att individen ligger i den *högsta*, de *två mellersta* respektive den *lägsta* kvartilen av inkomstfördelningen för individer med samma kön och födelseår. Genom att tillskriva alla individer samma socioekonomiska egenskaper kan vi undersöka betydelsen av bakgrundsländ, givet dessa egenskaper.

⁵ Vi använder SCB:s DeSO-indelning för att definiera grannskap där personerna bodde som 16-åringar.

3. Hur varierar utbildningsnivån med bakgrund?

Figur 1a visar de skattade sannolikheterna för män att ha grundskole-, gymnasie- respektive (minst treårig) högskoleutbildning. I panel A visas hur många personer inom varje grupp som har respektive utbildningsnivå. Störst andel med enbart grundskola – 30 procent – har söner till föräldrar från Irak. Lägst andel – tio procent – har män med iranska eller svenska föräldrar. Störst andel högutbildade finner vi bland iranierna, 34 procent mot 25 procent bland de med inrikes födda föräldrar. För de övriga grupperna ligger andelen mellan 14 och 18 procent.

Panel B visar motsvarande fördelning för män som är födda i Sverige eller invandrade före tre års ålder. Jämfört med panel A är andelen som i vuxen ålder bara har grundskola lägre i alla grupper, undantaget den med föräldrar från Turkiet. Skillnaden gentemot panel A är störst för irakierna, en grupp där relativt många invandrat senare. Omvänt ser vi att andelen med hög utbildning är större bland de som varit längre i Sverige.

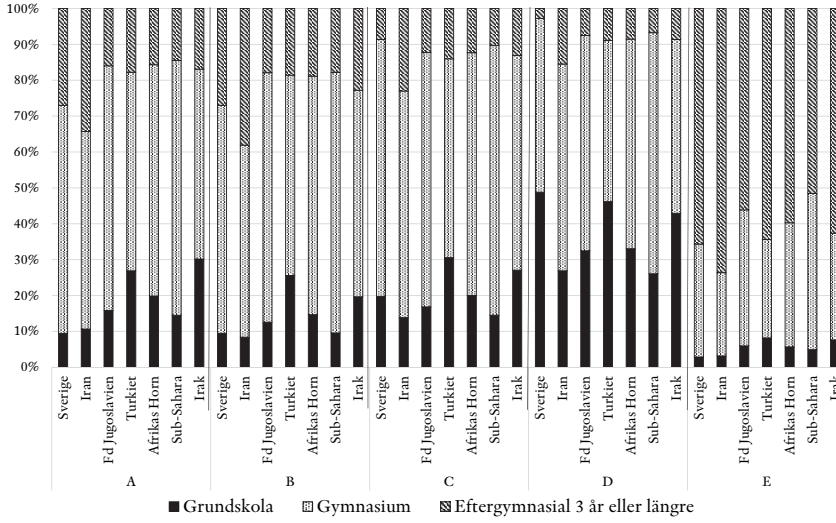
I panel C har vi lagt till villkoret att ingen förälder har mer än grundskola. För söner till utrikes födda ökar sannolikheten att inte heller sonen har en högre utbildningsnivå än så med 4–7 procentenheter, för de med svenskfödda föräldrar är ökningen hela 11 procentenheter. Rangordningen mellan födelseländer påverkas ytterst lite.

I panelerna D och E har vi skattat sannolikheter för två extremfall. I det första har föräldrarna maximalt grundskoleutbildning och en disponibel inkomst under fattigdomsstreet samt lever i ett fattigt grannskap. Under dessa förhållanden saknar en ganska stor del av männen gymnasieutbildning, även om det finns skillnad mellan grupperna – mer än 40 procent bland de med bakgrund i Irak och Turkiet, mot drygt 25 procent bland de från Iran eller Afrika söder om Sahara. Rangordningen mellan olika grupper med utländsk bakgrund är så gott som oförändrad. Endast var tionde har högskoleutbildning, förutom något fler bland de med bakgrund i Iran.

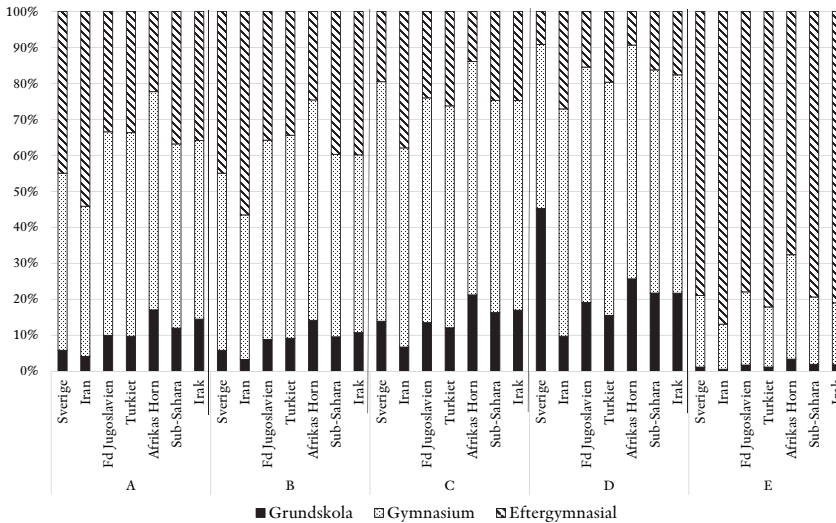
Påfallande i panel D är att andelen med låg utbildning här är högre för söner till inrikes födda föräldrar än för söner till utrikes födda. En sådan jämförelse bör dock undvikas. Det rör sig om en mycket liten grupp föräldrar bland de inrikes födda som har dessa karakteristika – bara två promille bor i ett fattigt grannskap. Det kan finnas andra orsaker till att de befinner sig där, faktorer som också påverkar barnen.

Slutligen visar panel E prediktioner för det motsatta extremfallet där minst en av föräldrarna är högutbildad, familjen har hög inkomst och den unge växer upp i ett rikt grannskap. Här har majoriteten högskoleutbildning och andelarna utan gymnasium ligger under en tiondel. Mest utbildning har de med föräldrar födda i Sverige eller Iran. Men det handlar här om mycket få personer.

Bland kvinnorna ligger andelarna högutbildade omkring 1,5–2 gånger högre än för män med samma bakgrundsland (figur 1b, panel A). Men medan omkring hälften av de med svensk eller iransk bakgrund har minst tre års högskola, är motsvarande andel bara 22 procent bland de från Afrikas horn.

Figur 1a
Skattad sannolikhet
att ha en viss utbildningsnivå – män

Figur 1b
Skattad sannolikhet
att ha en viss utbildningsnivå – kvinnor

Anm: Modell A visar predicerad utbildningsnivå per bakgrundsland (föräldrars födelseland). Modell B visar predicerad utbildningsnivå per bakgrundsland givet att individen föddes i Sverige eller invandrade före tre års ålder. Modell C är som modell B men antar också att båda föräldrarna endast har grundskoleutbildning (eller lägre). Modell D är som modell C men antar också att familjen var relativt fattig och boende i fattigt grannskap. Modell E är som modell B men antar också att minst en förälder är högt utbildad, att familjen är rik och boende i ett rikt grannskap.

Källa: SCB, egna beräkningar.

Omvänt är det flest i den gruppen – och minst bland iranierna – som bara har grundskola. Bland de som varit i Sverige åtminstone sedan tre års ålder (panel B) är de förväntade andelarna med högskola respektive grundskola högre respektive lägre, men skillnaderna gentemot panel A är, i motsats till vad som gällde för männen, mycket små.

En jämförelse mellan panel B och C visar ett starkt samband mellan döttrars och föräldrars utbildning. I alla grupperna av kvinnor minskar sannolikheten för högre utbildning med omkring en tredjedel om föräldrarna har enbart grundskola (något mer för de med bakgrund i Afrikas horn, något mindre för de med föräldrar födda i Turkiet). Andelarna med bara grundskola ökar med tre-sju procentenheter. Högsta andelen är 21 procent (Afrikas horn) och lägsta sju procent (Iran). För de övriga ligger den mellan 12 och 17 procent.

Lägger vi till villkoren att föräldrarna var fattiga och levde i ett fattigt grannskap minskar sannolikheten att kvinnorna har högskoleutbildning med ytterligare ungefär en femtedel, i genomsnitt, och andelen med endast grundskoleutbildning ökar (panel D). Skillnaden är ännu större för de med inrikes födda föräldrar, men det har, som nämnts ovan, förmodligen delvis med andra bakomliggande faktorer att göra och ska tolkas med stor försiktighet. Skillnaderna mellan de olika grupperna med utländsk bakgrund förändras inte mycket, jämfört med panel C.

Under motsatta förhållanden – högutbildade föräldrar med god inkomst och boende i ett rikt grannskap – är det ytterst få av de unga kvinnorna som inte har fullgjort gymnasiet och ca fyra av fem har en högskoleutbildning (panel E). Andelen är högst bland iranierna (87 procent mot 79 procent bland de med svensk bakgrund). Den är lägst i gruppen Afrikas horn, men även där så pass hög som 68 procent.

Sammanfattningsvis finner vi stora skillnader mellan bakgrundsländer för både män och kvinnor. Vi finner också påtagliga skillnader mellan kvinnor och män. Oavsett modell förväntas kvinnorna oftare ha högskoleutbildning och (med enstaka undantag)⁶ mer sällan bara ha grundskoleutbildning, än män med föräldrar från samma länder.

Vidare gör fattigdom och boendegrannskap betydligt större skillnad för män än för kvinnor. För männen med utländsk bakgrund ökar andelen som vid 33 års ålder uppnått maximalt grundskoleutbildning med 12–16 procentenheter ifall föräldrarna, förutom lågutbildade, också är fattiga och bor i ett fattigt grannskap. För kvinnorna är motsvarande skillnad 3–6 procentenheter.⁷

4. Fattigdom i barndomen och inkomst som vuxen

Tabell 2 visar att medianinkomsten skiljer sig ganska starkt mellan grupperna med föräldrar från olika länder och är lägre för kvinnor än för män i alla grupper utom de med föräldrar från Afrika söder om Sahara. För de med bakgrund i Iran, Afrikas horn och i Jugoslavien är den procentuella könskillnaden mindre än för de med infödda föräldrar. Figur 2 visar hur stora andelar som tillhör den översta, någon av de två mellersta respektive den

⁶ För barn till lågutbildade föräldrar födda i Afrika är det aningen färre pojkar än flickor som saknar gymnasium.

⁷ Däremot gör föräldrarnas utbildning något större skillnad för sannolikheten att ha högskoleutbildning för döttrar än för söner.

Föräldrars födelseland	Sverige	F d Jugoslavien	Turkiet	Afrikas horn	Sub-Sahara	Iran	Irak
Män	371 700	355 600	361 000	292 800	251 600	373 400	333 200
Kvinnor	283 900	281 300	262 600	237 300	275 700	309 600	247 300

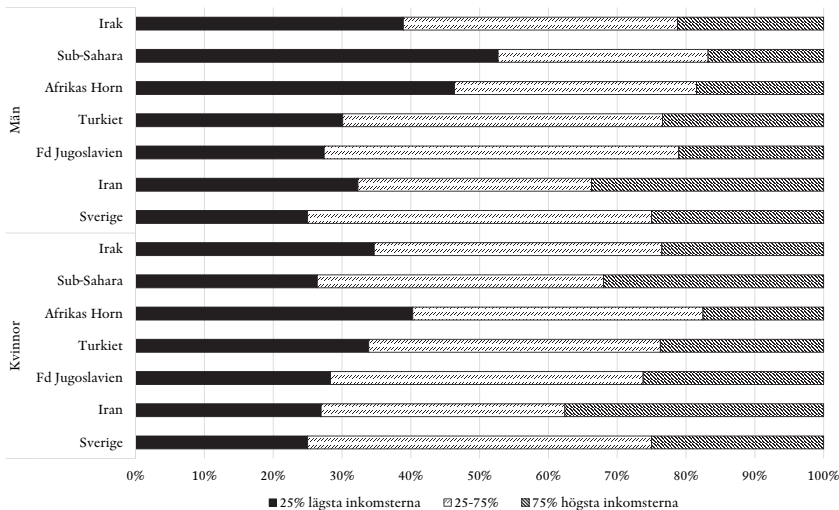
Tabell 2
Individernas median-
inkomst år 2017

Källa: SCB, egna beräkningar.

lägsta inkomstkvartilen. Eftersom ”kvartilerna” avser inkomstfördelningarna för kvinnor respektive män i kohorten gäller jämförelserna individer som är lika gamla och av samma kön.

Som framgår av figur 2 hamnar mellan 25 och 40 procent av kvinnorna med utländsk bakgrund i den lägsta inkomstkvartilen. Högst är andelen för de med bakgrund i Afrikas horn. Bland kvinnor med bakgrund i Afrika söder om Sahara (26 procent) och Iran (27 procent) ligger den bara något över de 25 procent som gäller för kvinnor med inrikes födda föräldrar. Även i samtliga grupper av söner till invandrare är andelen som befinner sig i den lägsta inkomstkvartilen över 25 procent. Men det finns stora skillnader mellan bakgrundsländer. I båda grupperna med afrikanska föräldrar tillhör ca hälften av männen gruppen med lägst inkomster, medan detsamma gäller ungefär tre av tio bland de vars föräldrar fötts i f d Jugoslavien, Turkiet eller Iran. Den iranska gruppen är samtidigt den där flest – drygt en tredjedel – ligger i den högsta inkomstkvartilen. Det är ju också den grupp där störst andel är högutbildade.

Andelarna av män med invandrarbakgrund som ligger i den lägsta kvartilen för män är större än andelarna av kvinnor med invandrarbakgrund

Figur 2
Andel i olika
inkomstgrupper efter
bakgrundsländ och
kön

Anm: Kvartilgränser män: 25 procent 268 200, 75 procent 452 200; kvinnor: 25 procent 177 200, 75 procent 363 100

Källa: SCB, egna beräkningar.

som ligger i den lägsta kvartilen för kvinnor. Det betyder enbart att skillnaden mellan kvinnor med inrikes respektive utrikes födda föräldrar är mindre än skillnaden mellan män med inrikes respektive utrikes födda föräldrar. Eftersom kvinnor har lägre inkomster ligger deras kvartilgräns lägre (se not till figur 2).

Skillnaderna mellan personer med svensk och utländsk bakgrund kan delvis vara kopplade till utbildningsnivå. Men även givet individens egen utbildning och föräldrarnas födelseland spelar grannskap och familjens socioekonomiska position roll. Eftersom utrymmet är begränsat har vi valt att fokusera enbart på individer som växte upp i ett fattigt grannskap samt hade gymnasieutbildade föräldrar med inkomst under fattigdomsstrecket. (Vi har valt att anta att föräldrarna har just gymnasieutbildning, eftersom det gäller majoriteten i samtliga grupper utom de från Irak.⁸) För denna grupp av personer visar figurerna 3a och 3b den förväntade inkomstklassen, givet individens utbildningsnivå. Det vi undersöker är alltså hur stor skillnad den egna utbildningen gör, *givet dessa relativt ogynnsamma socioekonomiska förutsättningar*.⁹

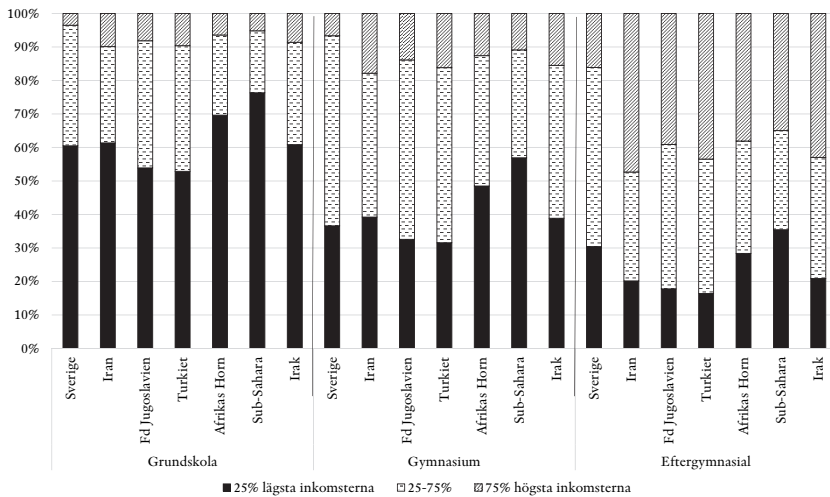
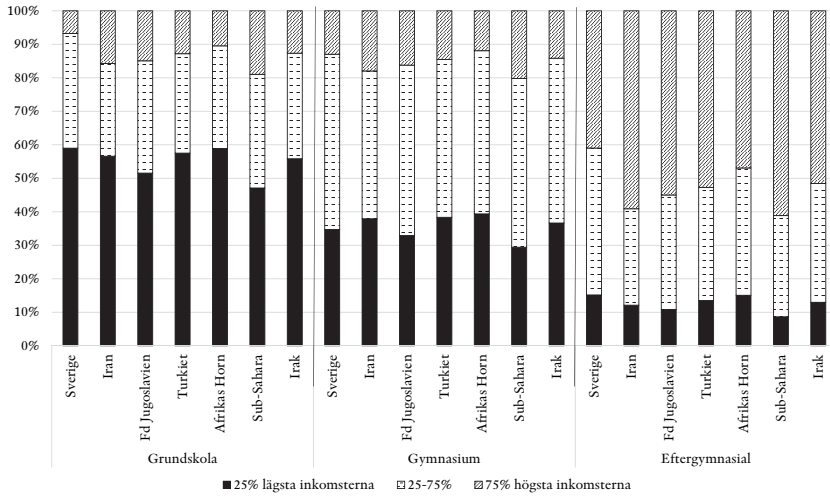
De kvinnor som inte har fullgjort gymnasiet har mycket låga inkomster, vilket tyder på en svag förankring på arbetsmarknaden. För nästan alla bakgrundsländer – Sverige inkluderat – hamnar 50–60 procent av lågutbildade kvinnor i den lägsta inkomstkvartilen.

Bland kvinnor med gymnasieutbildning är andelen som ligger i den lägsta kvartilen mindre, men fortfarande omkring 30–40 procent. Lägst andel är det i gruppen med bakgrund i Afrika söder om Sahara och högst i den från Afrikas horn. Omkring hälften i samtliga grupper ligger i de två mellersta kvartilerna. Bland kvinnor med högskoleutbildning hamnar mellan nio och 15 procent i den lägsta inkomstkvartilen. En knapp majoritet bland de högutbildade, mellan 50 och 60 procent, når den högsta kvartilen; andelarna är något lägre för de med föräldrar födda i Afrikas horn, men också för de med föräldrar födda i Sverige. Här bör återigen observeras att gruppen individer med inrikes födda gymnasieutbildade föräldrar som år 2000 var fattiga och levde i ett fattigt grannskap är mycket liten.

Bland män med enbart grundskola ligger drygt hälften av de med bakgrund i Turkiet och i den Jugoslavien i den lägsta inkomstkvartilen, att jämföra med över 70 procent av de med afrikansk bakgrund. Har individen slutfört gymnasiet minskar sannolikheten att hamna i den lägsta kvartilen med drygt 25 procent för de med afrikansk bakgrund, men med nästan 40 procent för övriga grupper. Andelarna som når den högsta inkomstkvartilen är 1,5–2 gånger större för de som har gymnasium än för de som enbart har grundskola, men är fortfarande ganska låga. Ser vi slutligen till individer med högskoleutbildning ligger 47 procent i den iranska gruppen i den

⁸ Där var andelen 45 procent.

⁹ Om det finns icke-observerade egenskaper som både ökar sannolikheten att en individ utbildar sig längre och den inkomst hen skulle ha med kortare utbildning kan vi något över-skatta den kausala effekten av utbildning.

Källa: SCB, egna beräkningar.

högsta inkomstkvartilen, medan andelen varierar mellan 35 och 43 procent för de övriga grupperna. Även om andelarna som tillhör den lägsta kvartilen är mycket lägre för män som har högskoleutbildning än för individer med kortare utbildning – oavsett bakgrundsland – är de ändå anmärkningsvärt höga, i synnerhet för de med föräldrar från Afrikas horn respektive Afrika söder om Sahara – 28 respektive 35 procent.

5. Sammanfattning och diskussion

Vi har undersökt utbildningsnivån bland 33-åringar födda 1984, som var bosatta i Sverige år 2000 och vars föräldrar var födda i sex länder och regioner. Jämfört med individer av samma kön med föräldrar födda i Sverige har

individerna med utländska föräldrar i lägre utsträckning genomfört en högskoleutbildning och färre har fullgjort gymnasiet. Skillnaderna är mindre för kvinnor än för män och mindre om personen själv är född i Sverige eller kom hit före tre års ålder, men finns ändå kvar för alla bakgrundslander utom Iran. Fler av de som har invandrarbakgrund än av de med svensk bakgrund har föräldrar med enbart grundskoleutbildning.¹⁰ Det gäller en minoritet i samtliga grupper, men är ändå en grupp som det kan finnas skäl att uppmärksamma. Vi ser också att barn till lågutbildade föräldrar har något lägre sannolikhet att gå ut gymnasiet, men framför allt lägre sannolikhet att gå vidare till högskola. Vidare är skillnaderna i utbildningsnivå mellan barn till högutbildade respektive lågutbildade större bland inrikes födda.

Bland de som har lågutbildade föräldrar och vid 16 års ålder var bosatta i ett fattigt grannskap och hade låg familjeinkomst ser vi ganska stora skillnader efter bakgrundsland och ännu mer efter kön. I alla grupper med utländsk bakgrund utom de från Afrikas horn har kvinnorna ca dubbelt så stor sannolikhet att vara högutbildade som männen, men för både invandradöttrar och -söner är andelarna lägre än för genomsnittet i åldersgruppen. Andelarna som inte fullgör gymnasiet är höga och allra högst bland män med bakgrund i Turkiet, f d Jugoslavien och Afrikas horn. Skolan har inte lyckats kompensera för skillnaderna mellan föräldrars resurser och för förhållandena i grannskap med hög arbetslöshet och många lågutbildade, i synnerhet för pojkarna. Hur det sedan går för dessa ungdomar på arbetsmarknaden beror i hög grad på vilken utbildning de har.

Hur ekonomisk ojämlikhet uppfattas i olika grupper är viktigt och kan påverka utbildningsutfall och inkomster. ”Ingen i den här skolan kommer att få något jobb, amen kanske som städare då, men ingen kommer typ bli advokat, för då måste man byta namn till typ Erik, eller typ Karolin” låter TV-serien *Kalifat* en av sina huvudpersoner säga. Hur sann denna bild av uppgivenhet hos ungdomar är kan vi inte avgöra. Vad vi *kan* säga är att skola och studier gör skillnad *för ett barn med utomeuropeisk bakgrund i en utsatt förort*. Det är sant att de kommer att möta större hinder än ”Erik eller Karolin” på arbetsmarknaden, av flera skäl. Ett är diskriminering, ett annat är skillnad mellan skolor. Många arbetslösa bland föräldrar, släktingar och de boende i närområdet ger också sämre tillgång till de kontakter och nätverk som visats vara viktiga för ungdomars inträde på arbetsmarknaden. Men ”lägre chans” betyder inte att chansen är noll. *Högre utbildning ökar trots allt sannolikheten att få en högre inkomst för alla grupper*.

Vi har skattat inkomster vid 33 års ålder för personer i vårt urval under antagandet att de då de var 16 år hade fattiga föräldrar med gymnasieutbildning och bodde i ett fattigt grannskap. Under dessa förutsättningar hamnar omkring hälften av de kvinnor som inte själva slutfört gymnasiet i den lägsta inkomstkvartilen. Det finns skillnader mellan bakgrundslanderna, men de är små i förhållande till de skillnader som beror på individens utbildningsnivå. Bland de som har högskoleutbildning återfinns majorite-

¹⁰ Med undantag av föräldrar från Afrika söder om Sahara.

ten i den högsta inkomstkvartilen (med en förvärvsinkomst över 360 000 kr), vilket bör innebära att de är etablerade på arbetsmarknaden och inte i ett utpräglat låglönejobb.

Under samma antaganden är även för männen skillnaderna mellan individer med olika utbildningsnivåer större än skillnaderna utifrån föräldrars födelseland. Men det är djupt problematiskt att 30 procent av de högskoleutbildade män som är uppvuxna i ett fattigt grannskap med fattiga föräldrar födda i Afrika ligger i den lägsta inkomstkvartilen. Det skulle också kunna påverka ungdomars syn på utbildning negativt. Samtidigt skulle risken att ha låga inkomster vara ännu större för dessa män om de haft kortare utbildning – över 70 procent om de inte har gått ut gymnasiet.

För att den ekonomiska ojämlikheten ska minska måste den yngre generationen, i grupper där många är lågutbildade, uppnå högre utbildning än föräldrarna. För de flesta grupperna i den här kohorten är det så, men inte för alla: Bland män med föräldrar från Afrika söder om Sahara eller Turkiet är högskoleutbildning vanligare i föräldragenerationen och bland kvinnor och män med föräldrar födda i Afrika är andelen med högst grundskola större än bland föräldrarna. Att så många män med bakgrund i Turkiet och Irak saknar gymnasieutbildning (27 respektive 30 procent) har ett starkt samband med föräldrarnas utbildning, men även med att familjen var fattig och bodde i ett fattigt grannskap. För kvinnor har fattiga föräldrar och grannskap inte samma genomslag som för männen.

En slutsats vi drar är att utbildning definitivt lönar sig för unga i utsatta bostadsområden, inte trots att det finns orättvisor på arbetsmarknaden utan just för att det gör det. Att socio-ekonomiska faktorer, familj och bostadsområde i statistisk mening förklarar mycket av utbildnings- och inkomstskillnader mellan etniska grupper är viktigt ur policy-synpunkt. Men för de unga är det naturligtvis tröst för tigerhjärtan. Varför ska en ung människa som växer upp i ett fattigt område med fattiga föräldrar bara se sig i relation till andra i samma situation och inte till samhället som helhet? Vi instämmer med Holmlund m fl (2019) i att samhället behöver stärka sitt kompensatoriska uppdrag för att utjämna de högst varierande förutsättningar unga har i dag genom strategier som är inriktade på utbildningssystemet men också på ungas livsbetingelser före och utanför skolan.

Ahmed, A (2015), "Etnisk diskriminering – vad vet vi, vad behöver vi veta och vad kan vi göra?", *Ekonomisk Debatt*, årg 43, nr 4, s 18–28.

Beach, D och O Sernhede (2011), "From Learning to Labour to Learning for Marginality: School Segregation and Marginalization in Swedish Suburbs", *British Journal of Sociology of Education*, vol 32, s 257–274.

van den Berg, G, P Lundborg, P Nystedt och D Rooth (2014). "Critical Periods during Childhood and Adolescence", *Journal of the European Economic Association*, vol 12, s 1521–1557.

Behtoui, A och E Olsson (2014), "The Performance of Early Age Migrants in Education and the Labour Market: A Comparison of Bosnia Herzegovinians, Chileans and Somalis in Sweden", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol 40, s 778–795

Brandén, M, M Hällsten och R Szulkin (2016), "The Intergenerational Transmission of Disadvantage: Education and Labor Market Gaps between Children of Natives and Children of Immigrants.", Working Paper 27, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

REFERENSER

- Breen, R och J Jonsson (2005), "Inequality of Opportunity in Comparative Perspective: Recent Research on Educational Attainment and Social Mobility", *Annual Review of Sociology*, vol 31, s 223–243.
- Bygren, M och R Szulkin (2010), "Ethnic Environment during Childhood and the Educational Attainment of Immigrant Children in Sweden", *Social Forces*, vol 88, s 1305–1329
- Böhlmark, A (2008), "Age at Immigration and School Performance: A Siblings Analysis Using Swedish Register Data", *Labour Economics*, vol 15, s 1366–1387.
- Böhlmark, A (2009), "Integration of Childhood Immigrants in the Short and Long Run – Swedish Evidence", *International Migration Review*, vol 43, s 387–409.
- Chiswick, B R och P W Miller (2008), "Why Is the Payoff to Schooling Smaller for Immigrants?", *Labour Economics*, vol 15, s 1317–1340.
- Dustmann, C, F Fasani, T Frattini, L Minale och U Schönberg (2017), "On the Economics and Politics of Refugee Migration", *Economic Policy*, vol 32, s 497–550.
- le Grand, C, R Szulkin, A Tibajev och M Tåhlin (2013), "Vid arbetslivets gränser, sysselsättning, matchning, barriärer 1974–2010", *Parlamentariska socialförsäkringsutredningen*, S 2010:04, Stockholm.
- Grönqvist, H och S Niknami (2020), *Studiegapet mellan inrikes och utrikes födda elever*, SNS Förlag, Stockholm.
- Gustafsson, B och T Österberg (2017), "Barns representation i inkomstfördelningens topp och botten", *Ekonomisk Debatt*, årg 45, nr 1, s 35–45.
- Gustafsson, B, K Katz och T Österberg (2017), "I socialt utsatta områden påverkas ungdomars utbildningsval av nedslående exempel", *Ekonomisk Debatt*, årg 45, nr 2, s 17–28.
- Holmlund, H, A Sjögren och B Öckert (2019), *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan*, SOU 2019:40, bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019.
- Jonsson, J och F Rudolphi (2011), "Weak Performance – Strong Determination: School Achievement and Educational Choice among Children of Immigrants in Sweden", *European Sociological Review*, vol 27, s 487–508.
- Katz, K och T Österberg (2013), "Wages of Childhood Immigrants in Sweden – Education, Returns to Education and Overeducation", IFAU Working Paper 2013:8, Uppsala.
- Salikutluk, Z (2016), "Why Do Immigrant Students Aim High? Explaining the Aspiration – Achievement Paradox of Immigrants in Germany", *European Sociological Review*, vol 32, s 581–592.
- SCB (2019), "Arbetsmarknaden 2018 för högutbildade utrikes födda", temarapport, Statistiska centralbyrån, Örebro.